

THỰC TRẠNG GIÁO DỤC CỦA MOZAMBIQUE VÀ HỢP TÁC GIÁO DỤC VỚI VIỆT NAM

Lê Quang Thăng*

TÓM TẮT

Phát triển giáo dục là mục tiêu quan trọng trong chính sách giáo dục của Mozambique. Tình trạng thiếu nguồn lực đã qua đào tạo khiến Mozambique trở thành nước kém phát triển, hạn chế tăng trưởng kinh tế và nghèo đói. Bài viết phân tích các chính sách, mục tiêu giáo dục và thực trạng giáo dục của Cộng hòa Mozambique, đồng thời đánh giá khả năng hợp tác giáo dục giữa Việt Nam với đất nước này.

Từ khóa: giáo dục, hợp tác giáo dục, Mozambique, Việt Nam

Nhận bài: 28/9/2019; Phản biện và sửa chữa: 21/10/2019; Duyệt đăng: 5/11/2019

1. Thực trạng giáo dục của Mozambique qua các thời kỳ

Cộng hòa Mozambique là một quốc gia nằm ở Đông Nam châu Phi, giáp với Ấn Độ Dương về phía đông, Tanzania về phía bắc, Malawi và Zambia về phía tây bắc, Zimbabwe về phía tây, Swaziland và Nam Phi về phía tây nam. Năm 2016, dân số Mozambique ước đạt trên dưới 25 triệu người, trong đó người bản xứ gốc Phi chiếm khoảng 99% (bao gồm người Makhuwa, Tsonga, Lomwe, Sena, và các dân tộc khác), người châu Âu 0,06% người, lai 0,2%, người Ấn Độ 0,08%... Mozambique là quốc gia có nền văn hóa đa dạng, với hai dòng chảy chính là văn hóa bản địa châu Phi và văn hóa Nam Âu.

Dân số Mozambique ngày càng gia tăng gây áp lực cho giáo dục của đất nước. Nhìn

chung, nền giáo dục của Mozambique còn gặp nhiều khó khăn do tình hình đất nước bất ổn; đói nghèo; tình trạng thiếu trường lớp, giáo viên... Nền giáo dục được chia thành 3 giai đoạn: giáo dục tiểu học, giáo dục trung học và giáo dục đại học. Đến năm 2017, khoảng 19% dân số vẫn còn mù chữ. Trường đại học lớn nhất Mozambique là Eduardo Mondlane ở thủ đô Maputo, được thành lập vào năm 1962. Thực trạng giáo dục của cộng hòa Mozambique được chia thành một số thời kỳ sau:

1.1. Thời kỳ thuộc địa

Trước và trong thời kỳ thuộc địa, giáo dục tại cộng hòa Mozambique phụ thuộc vào Bồ Đào Nha. Nền giáo dục ở đất nước này chưa chính thống, chưa phân cấp như hiện nay. giáo dục chủ yếu theo các nghi thức trong các

* Tiến sĩ, Viện Nghiên cứu Châu Phi và Trung Đông

bộ lạc. Mô hình giáo dục chính quy tập trung ở các trường học kinh Koran tại các thị trấn theo Hồi giáo, chủ yếu ở phía bắc Cộng hòa Mozambique, đào tạo chủ yếu kiến thức về tiếng Arab và kinh Koran, đồng thời chịu ảnh hưởng trực tiếp từ các giá trị văn hóa và tôn giáo của Bồ Đào Nha. Nền giáo dục của Mozambique thời kỳ này kém phát triển, tỷ lệ biết đọc biết viết chỉ đạt 5%. Có ý kiến cho rằng, chính quyền Bồ Đào Nha đã cố tình cai trị đất nước Mozambique theo kiểu ngu dân để trị nhằm cách ly họ khỏi các phong trào giải phóng dân tộc. Nhiều trẻ em Bồ Đào Nha và một số em trong các gia đình quyền quý ở Mozambique đã được gửi đến Bồ Đào Nha để học.

Đảng Mặt trận Giải phóng Mozambique (Frelimo) đã tập trung cải cách giáo dục ngay cả trước khi các cuộc đấu tranh phóng dân tộc diễn ra ở Mozambique. Một trường học dành cho những người lưu vong Mozambique được thành lập tại Dares Salaam vào những năm 1960. Khi nắm quyền kiểm soát các khu vực của Cộng hòa Mozambique vào những năm 1970, tổ chức này đã thúc đẩy cải cách giáo dục, tỷ lệ biết chữ đã tăng lên, đặc biệt khuyến khích phụ nữ đi học. Đến năm 1971, có 20.000 học sinh đã đến trường ở các khu vực do FRELIMO trong cả nước. Mặt trận Giải phóng Mozambique (FRELIMO) đã khởi xướng một chiến dịch chiến tranh du kích chống lại sự cai trị của Bồ Đào Nha vào tháng 9 năm 1964. Xung đột này, cùng với các xung đột khác tại các nước thuộc địa của Bồ Đào Nha như Angola và Guinea-Bissau đã trở thành cuộc chiến tranh thuộc địa Bồ Đào Nha (1961-1974). Năm 1973, Bồ Đào Nha buộc phải đưa đến 40.000 quân để trấn áp quân nổi dậy. Năm 1975, Mozambique tuyên

bỏ trở thành nước Cộng hòa độc lập. Trong suốt thời kỳ là thuộc địa của Bồ Đào Nha nền kinh tế Mozambique chủ yếu là nông nghiệp, giao thương chủ yếu với Nam Phi và Zimbabwe và ngoại hối chủ yếu được chuyển về từ các lao động nhập cư ở các nước láng giềng. Trước khi giành được độc lập, Mozambique là nền kinh tế lạc hậu, người dân không có học vấn và thiếu kỹ năng; cơ sở hạ tầng rất lạc hậu và xuống cấp.

1.2. Thời kỳ mới giành độc lập

Sau khi giải phóng dân tộc năm 1975, Mozambique tiếp tục lâm vào cuộc nội chiến kéo dài từ năm 1977 đến 10 năm 1992); điều này đã gây ảnh hưởng lớn đến các nỗ lực cải cách giáo dục tại cộng hòa Mozambique. Các trường học là mục tiêu của các cuộc tấn công của bên ủng hộ Đảng Renamo đối lập với Đảng Frelimo. Do cuộc chiến tranh tàn phá nên nhiều trường học ở Mozambique đã bị phá hủy, nhiều người dân đã không có trường lớp để học. Trong thời kỳ này, tỷ lệ mù chữ trên toàn đất nước Mozambique là 85%, chỉ có 15% biết chữ.

Tháng 10 năm 1994, cuộc tổng tuyển cử đa đảng đầu tiên ở Mozambique đã bầu trực tiếp tổng thống và 250 đại biểu Quốc hội. Ông Joaquim Alberto Chissano, Chủ tịch Đảng Frelimo đắc cử Tổng thống. Sau cuộc nội chiến, với nỗ lực của chính phủ Mozambique, các trường học được xây dựng lại, người dân bắt đầu được đến trường, và tình hình giáo dục đã được cải thiện đáng kể. Trong năm 1998, Liên hợp quốc ước tính tỷ lệ biết đọc biết viết trên đất nước Mozambique đã tăng lên 40%/ tổng dân số Mozambique, so với 15% biết chữ trong thời kỳ nội chiến. Trong đó tỷ lệ biết chữ ở phụ nữ vẫn chỉ bằng một nửa so với nam giới.

1.3. Thời kỳ hiện nay

1.3.1. Đối với bậc giáo dục tiểu học và trung học

Ở Mozambique giáo dục tiểu học được chia thành hai cấp, cụ thể là cấp tiểu học bao gồm 5 năm học (lớp 1 đến 5) và cấp trung học cơ sở bao gồm 2 năm (lớp 6 và 7). Tuổi chính thức nhập học là 6 tuổi. Sau bảy năm học bậc tiểu học và bậc trung học cơ sở, học sinh có thể lựa chọn đăng ký học trung học phổ thông, trường kỹ thuật cơ bản và dạy nghề hoặc giáo dục trung học tiền đại học.

Hội đồng Bộ trưởng Mozambique đã xây dựng quy chế đánh giá chất lượng đối với bậc tiểu học và bậc phổ thông nhằm nâng cao chất lượng hệ thống giáo dục và nâng cao năng lực quản lý nhà nước về giáo dục. Quy chế đánh giá chất lượng giáo dục bao gồm quy trình

thực hiện hệ thống đánh giá nội bộ (đánh giá trong trường học) và hệ thống đánh giá bên ngoài (dựa trên các kỳ thi quốc gia và các tiêu chí đánh giá được xây dựng bởi Hiệp hội giám sát Chất lượng giáo dục khu vực miền Nam châu Phi (SACMEQ). Ở Mozambique, hệ thống thu thập và xử lý thông tin để đánh giá chất lượng giáo dục do Tổng cục Kế hoạch – Bộ Giáo dục thực hiện. Tất cả chỉ tiêu đánh giá sẽ được lượng hóa và được đánh giá nội bộ cũng như được đánh giá bởi hệ thống đánh giá ngoài của Hiệp hội giám sát Chất lượng giáo dục khu vực miền Nam châu Phi (SACMEQ). Mục tiêu giáo dục bậc tiểu học của Mozambique đến năm 2020 là giảm tỷ lệ mù chữ từ 45% năm 2007 xuống 25% năm 2020; Nâng cao năng lực học tập của học sinh trong đọc và viết, kỹ năng tính toán và kỹ năng sống.

Cải thiện giáo dục ở Mozambique

Nguồn: <https://www.thebusinessyear.com>

Mozambique đã có sự cải thiện đáng kể ở 2 thời điểm đánh giá, trong năm 2007 tỷ lệ học sinh tốt nghiệp bậc tiểu học biết đọc, viết và làm toán ở Mozambique là 67,3%. đứng vị trí thứ 8; đến năm 2015 tỷ lệ này tăng lên 78,5%. Tuy nhiên, Mozambique vẫn đứng ở thứ hạng 8 trên tổng 13 nước được điều tra. Những nước có nền giáo dục tốt nhất trong 13 nước được đánh giá là: Tanzania từ vị trí thứ

3 năm 2007 vươn lên vị trí số 1 trong năm 2015 (chiếm 96,5%); tiếp theo là Kenya đứng ở vị trí thứ 2 (chiếm 92%), thứ 3 là Zimbabwe chiếm 81,3 %...

1.3.2. Bậc giáo dục trung học phổ thông

Bậc giáo dục trung học phổ thông được chia thành hai giai đoạn. Giai đoạn đầu trung học phổ thông, bao gồm ba năm (lớp 8 đến

10). Giai đoạn thứ hai, trung học phổ thông tiền đại học (còn gọi là tiền đại học) bao gồm hai năm (lớp 11 và 12). Cả hai giai đoạn này học sinh đều học cùng một trường. Năm 2012, tỷ lệ đăng ký nhập học ở bậc giáo dục phổ thông là 103% và tỷ lệ đi học thực tế chỉ là 65%. Kết quả này phản ánh tỷ lệ đi học thực tế còn rất ít so với tỷ lệ đăng ký nhập học. Năm 2016 trên cả nước Mozambique có 71,7% trẻ em từ 7 đến 14 tuổi đang đi học. Tính đến năm 2017, 79% trẻ em bắt đầu học tiểu học có khả năng đạt đến lớp 5¹.

1.3.3. Giáo dục đại học

Hệ thống giáo dục đại học ở Mozambique gồm có các trường đại học công lập và tư thục. Để vào đại học, các học sinh phổ thông phải vượt qua kỳ thi đầu vào. Do tỷ lệ các trường đại học còn ít so với số học sinh tốt nghiệp trung học phổ thông nên tỷ lệ cạnh tranh là khá cao, cùng với chất lượng đào tạo bậc trung học phổ thông chưa tốt nên qua các đợt thi tuyển đầu vào đại học tỷ lệ học sinh trượt là khá cao. Ví dụ, năm 2006, chỉ có 40 sinh viên đại học trên 100.000 học sinh tốt nghiệp phổ thông trung học, so với 638 học sinh vào đại học/10.000 học sinh tốt nghiệp phổ thông trung học ở Zimbabwe và 5.339 học sinh vào đại học/10.000 học sinh tốt nghiệp phổ thông ở Hoa Kỳ².

Sự ra đời của các trường đại học tư thục đã bị nhiều người dân địa phương chỉ trích. Họ cho rằng việc thành lập các trường đại học tư thục chỉ vì mục đích kinh doanh bằng cấp và truyền bá tôn giáo không chính thống, người dân địa phương còn cho rằng, các trường đại học tư thục dụ dỗ các giáo viên các trường đại học công lập rời khỏi khu vực nhà nước vì nhiều giáo viên các trường đại học công lập đang làm giáo viên thỉnh giảng tại các trường

tư thục. Việc thành lập thêm các trường đại học tư thục đã tạo nhiều cơ hội cho học sinh phổ thông tham gia học bậc đại học. Dù chỉ là số lượng sinh viên tham gia học ở các trường đại học trên đất nước Mozambique đã gia tăng đáng kể, từ dưới 4.000 học sinh vào năm 1990 lên gần 12.000 vào năm 1999 và tăng lên đến 86.000 sinh viên vào năm 2017.

Hiện nay Mozambique có 52 cơ sở giáo dục đại học. Trong đó 28/52 cơ sở giáo dục đại học không đáp ứng những điều kiện tiêu chuẩn. Vì vậy, hiện tại chỉ có 24 trường đại học đáp ứng tiêu chuẩn đào tạo đại học ở Mozambique. Trong đó chỉ có 16 trường đào tạo thường xuyên và đồng nhất. Điều này cho thấy lực lượng lao động có trình độ đại học ở Mozambique là rất ít. Là một nước nông nghiệp, nông nghiệp thu hút khoảng 81% lực lượng lao động của Mozambique và đóng góp vào khoảng 23,1% GDP của Mozambique. Công nghiệp chỉ thu hút 6% lao động nhưng đóng góp vào 26% GDP của Mozambique. Mozambique xuất khẩu lượng điện tương đối lớn nhờ có đập thủy điện nổi tiếng Cahora Basa. Đất nước này còn phải phụ thuộc vào sự trợ giúp nước ngoài để cân bằng ngân sách. Thu nhập bình quân đầu người đạt ở mức thấp trên thế giới, là gần 300 USD/người/năm. Lực lượng lao động ngành công nghiệp và dịch vụ chỉ chiếm 19% lực lượng lao động, trong đó lao động tốt nghiệp đại học chỉ chiếm số ít. Nhìn chung chất lượng đào tạo nguồn nhân lực của Mozambique còn ở mức thấp, thu nhập bình quân đầu người cũng ở một trong những mức thấp nhất thế giới. Nền kinh tế lạc hậu chủ yếu phụ thuộc vào nông nghiệp đồng áng, công nghiệp chỉ dựa vào duy nhất thủy điện, dịch vụ chủ yếu là dịch vụ cảng, giao thông quá chênh lệch so với các nước láng giềng. Điều này cho thấy, kinh tế Mozambique kém

phát triển một phần là do giáo dục đào tạo chưa đáp ứng được yêu cầu.

2. Hợp tác giáo dục giữa Việt Nam với Mozambique

Việt Nam và Mozambique thiết lập quan hệ ngoại giao từ năm 1975 nhưng đến giai đoạn từ năm 2008 trở lại đây, lĩnh vực giáo dục mới được nhắc đến trong quan hệ hai nước thông qua việc ký kết Nghị định thư giữa Bộ Giáo dục và Đào tạo Việt Nam và Bộ Giáo dục Mozambique ngày 23/6/2008 tại thủ đô Maputo- Cộng hòa Mozambique. Mục tiêu của Nghị định thư là phía Việt Nam sẽ hỗ trợ kỹ thuật trong lĩnh vực giáo dục và đào tạo cho Mozambique. Từ sau khi ký kết hợp tác, hàng năm, Bộ Giáo dục và Đào tạo tiếp nhận một số sinh viên Mozambique sang học tập tại Việt Nam trong lĩnh vực nông nghiệp tại Học viện Nông nghiệp Việt Nam. Đồng thời Việt Nam cũng đã có 5 sinh viên đi học tiếng Bồ Đào Nha tại Mozambique với thời gian học chín tháng. Đây cũng là kết quả của việc triển khai Nghị định thư. Hiện nay, Việt Nam và Mozambique đang rà soát và sửa đổi Nghị định thư cho phù hợp với tình hình thực tế hai nước. Điều này sẽ thúc đẩy hợp tác giáo dục giữa hai nước trong nhiều lĩnh vực như trao đổi học bổng, trao đổi chuyên gia giáo dục... Việt Nam mong muốn giúp đỡ Cộng hòa Mozambique đào tạo nguồn nhân lực chất lượng cao cho ngành nông nghiệp. Phía Mozambique sẽ giúp Việt Nam đào tạo học tiếng Bồ Đào Nha.

Việc Mozambique gửi sinh viên sang Việt Nam học tập trong lĩnh vực nông nghiệp là những bước tiến rất quan trọng trong việc củng cố nền giáo dục ở Mozambique cũng như củng cố sự hợp tác giữa hai nước. Nền kinh tế Mozambique phụ thuộc rất nhiều vào

nông nghiệp và rất coi trọng sự giúp đỡ từ Việt Nam.

Lưu học sinh Mozambique tại Việt Nam đều tuân thủ và chấp hành tốt pháp luật Việt Nam, nội quy của nhà trường, lưu trú tại ký túc xá, chăm chỉ học tập, chưa có trường hợp lưu ban, bỏ học. Tháng 8 năm 2016, Bộ Giáo dục và Phát triển nhân lực Mozambique, Đại sứ quán Việt Nam tại Mozambique và Công ty Movitel, liên doanh của Tập đoàn Viettel Việt Nam tổ chức lễ bàn giao phần mềm M-Escola nhằm nâng cao chất lượng dạy và học cho hệ thống các trường phổ thông trung học tại Mozambique.

3. Đánh giá thực trạng giáo dục của Mozambique

Về thành công:

Thông qua những nỗ lực của đất nước, đặc biệt sau khi kết thúc cuộc nội chiến vào năm 1992, và ông Joaquim Alberto Chissano, Chủ tịch Đảng Frelimo đắc cử Tổng thống, ông đã chỉ đạo quyết liệt việc xây dựng lại trường lớp, đào tạo giáo viên nhằm ổn định lại nền giáo dục. Với những nỗ lực đó, tỷ lệ trẻ em biết chữ trong độ tuổi tốt nghiệp tiểu học đã tăng lên đáng kể. Cụ thể năm 2007 tỷ lệ trẻ em biết chữ đạt 67,3%, đến năm 2015 đã tăng lên 78.5%, tăng 11,2% so với năm 2007.

Chính phủ Mozambique đã cố gắng cải cách giáo dục, đưa ra những tiêu chuẩn nhằm nâng cao chất lượng dạy và học, đặc biệt đào tạo đội ngũ giáo viên thông qua các chương trình đào tạo về giáo viên. Ngoài ra, việc nâng cao chất lượng dạy và học cũng được đảm bảo bởi quy trình thực hiện hệ thống đánh giá nội bộ (đánh giá trong trường học) và hệ thống đánh giá bên ngoài (dựa trên các kỳ thi quốc gia và các tiêu chí đánh giá được xây dựng bởi

Hiệp hội giám sát Chất lượng giáo dục khu vực miền Nam châu Phi (SACMEQ)

Việc thành lập thêm các trường đại học tư thực cũng được coi là một thành tựu trong các nỗ lực cải cách giáo dục của chính phủ Mozambique. Do các trường đại học công lập quá tải nên việc thành lập các trường đại học tư thực đã tạo nhiều cơ hội cho học sinh tốt nghiệp phổ thông tham gia học bậc đại học.

Về hạn chế:

Nhìn chung, giáo dục Mozambique vẫn gặp nhiều khó khăn. Do nội chiến kéo dài khiến quá trình dạy chữ viết trong giáo dục bị ngắt quãng. Dù đã trải qua giai đoạn khá dài để đưa ra những chính sách, xây dựng hệ thống các cấp trong giáo dục nhưng thành quả đạt được vẫn còn hạn chế, tỷ lệ mù chữ của Mozambique vẫn còn cao. Bất ổn; đói nghèo; tình trạng thiếu trường lớp, giáo viên là những khó khăn mà Mozambique đang phải đối mặt. Hơn nữa, dân số Mozambique ngày càng gia tăng gây áp lực cho hệ thống giáo dục của đất nước.

Hiện nay, tỷ lệ đăng ký nhập học ở bậc giáo dục phổ thông còn rất thấp. Năm 2015, tỷ lệ đăng ký học phổ thông là 103% nhưng tỷ lệ đi học thực tế chỉ là 65% tổng số học sinh trong độ tuổi đến trường. Do thiếu đội ngũ giáo viên giảng dạy trong các trường học, nhiều giáo viên chưa đủ tiêu chuẩn và kiến thức chuyên môn dẫn đến chất lượng giáo dục thấp.

4. Đánh giá chung hợp tác giáo dục giữa Việt Nam và Mozambique

Kết quả đạt được trong hợp tác giáo dục giữa Việt Nam với Mozambique:

Việt Nam và Mozambique có mối quan hệ hữu nghị tốt đẹp, từ quá trình đoàn kết, ủng

hộ lẫn nhau trong thời kỳ đấu tranh giải phóng dân tộc trước đây cho tới các hoạt động hợp tác trên nhiều lĩnh vực hiện nay, trong đó không thể không nhắc đến lĩnh vực giáo dục. Các trường đại học hàng đầu Việt Nam đào tạo về ngôn ngữ, các ngành thể mạnh như nông nghiệp là tiền đề để thúc đẩy hợp tác giáo dục hai nước.

Hợp tác giáo dục của hai nước được cụ thể hóa bằng việc ký kết Nghị định thư về hợp tác giáo dục trong năm 2008. Việt Nam có thế mạnh trong đào tạo lĩnh vực nông nghiệp, do đó Mozambique rất mong muốn được học hỏi các vấn đề về nông nghiệp từ nước ta. Hiện Việt Nam đang đào tạo cho Mozambique 29 sinh viên trong lĩnh vực nông nghiệp tại Học viện Nông nghiệp Việt Nam.

Việt Nam cũng đã đào tạo 2 khóa học chính trị ngắn hạn cho 40 cán bộ Mozambique vào năm 2011 và 2016. Từ năm 2015, Học viện Chính trị hành chính quốc gia Hồ Chí Minh đã cấp 02 học bổng Tiến sĩ cho Mozambique.

Ngoài việc giúp đỡ đào tạo trực tiếp cho sinh viên Mozambique, Việt Nam cũng giúp đỡ đào tạo gián tiếp thông qua việc công ty Movitel đặt tại Mozambique (trực thuộc tập đoàn Viettel Việt Nam) xây dựng các phần mềm hỗ trợ giáo dục nhằm nâng cao chất lượng giáo dục cho Mozambique.

Về phía Mozambique cũng hỗ trợ cho Việt Nam đào tạo sinh viên ngành ngôn ngữ tiếng Bồ Đào Nha, trao đổi sinh viên, trao đổi giáo viên, đào tạo nâng cao năng lực tiếng Bồ Đào Nha cho giáo viên Trường ĐH Hà Nội.

Hạn chế:

Nhìn chung, quan hệ giáo dục giữa Việt Nam và Mozambique còn nhiều khó khăn

trong việc triển khai các cam kết của hai nước do khoảng cách địa lý lớn, bất đồng ngôn ngữ, thiếu thông tin hai chiều trong tuyển chọn học sinh, chuyên gia và cử chuyên gia Việt Nam sang Mozambique....

Tổng số lượng sinh viên trao đổi thông qua nghị định thư hợp tác giáo dục giữa Việt Nam và Mozambique còn rất hạn chế. Về đào tạo chuyên môn, Việt Nam mới chỉ đào tạo cho Mozambique duy nhất một ngành nông nghiệp. Theo Nghị định thư Hợp tác giáo dục trong năm 2008, mỗi năm hai bên sẽ trao đổi 5 sinh viên sang hai nước học. Như vậy tính từ năm 2008 đến nay phải là 55 sinh viên của hai nước theo học những ngành học có lợi thế có thể hỗ trợ lẫn nhau. Tuy nhiên, thực tế số lượng sinh viên Mozambique sang học tại Việt Nam mới chỉ là 29 sinh viên, chiếm 52% theo Nghị định thư. Còn số sinh viên Việt Nam sang Mozambique học tiếng Bồ Đào

Nha tính đến năm 2018 chỉ có 10 sinh viên, chiếm gần 20% theo Nghị định thư. Thực tế, số lượng sinh viên trao đổi giữa hai nước chiếm tỷ trọng rất ít so với tiềm năng hợp tác giáo dục của hai bên. Có thể thấy, Việt Nam có rất nhiều ngành học có uy tín và chất lượng có thể giúp Mozambique đào tạo những chuyên gia về y tế, quản lý giáo dục, viễn thông, tài chính ngân hàng... kết quả hợp tác trên thực tế vẫn còn hết sức khiêm tốn, thấp hơn nhiều so với mức tiềm năng mà hai bên có thể hợp tác trong lĩnh vực giáo dục.

Mặc dù còn có nhiều khó khăn, song hy vọng trong tương lai không xa quan hệ hợp tác, nhất là hợp tác trong lĩnh vực giáo dục – đào tạo giữa hai nước Việt Nam và Mozambique sẽ tiếp tục phát triển, vươn lên tầm cao mới bởi tiềm năng của hai bên đều lớn và cả hai nước đều đang có những bước đi hướng tới nhau.

Chú thích :

^{1,2} https://www.jstor.org/stable/160064?seq=1#page_scan_tab_contents

Tài liệu tham khảo

1. Education in Mozambique, <https://www.usaid.gov/mozambique/education>
2. Data for the Sustainable Development Goals, <http://uis.unesco.org>
3. Manuel Guro and Everard Weber, "From policy to practice: education reform in Mozambique and Marrere Teachers' Training College", South African Journal of Education
4. Government of Mozambique "Education Sector Strategic Plan II 2005 -2009" March 28, 2005 Ministry of Education Maputo, Mozambique
5. Background Paper to the 2018 World Development Report "What Do Teachers Know and Do? Does It Matter? Evidence from Primary Schools in Africa". World bank 2017